

ETYEMEZ'DE BULUNAN BİR STE. VIERGE FRESKO'SU

Feridun DİRİMTEKİN

Etyemez bölgesinde İşçi Sigortaları Kurumu tarafından bir hastahane inşası için yapılan inşaat esnasında II. ve III. asırlara ait bazı Ştele funéraire'lere rastlanmıştır (Resim: 1). Fakat inşaat 1957 yılı sonbaharında denize doğru genişlediği zaman, eski Etyemez Tekkesinin hemen yanında bir ufak Şapel'in bir yan duvarı ve Absid'i ve bunun altındaki ufak bir Crype ve buna bağlı, üstü tonozlu bir yol meydana çıkarılmıştır. Şapel'in Absid'inde bir Ste. Vierge Fresko'su mevcuttu. Bu Fresko Ayasofya Müzesine nakledilmiştir. Fakat müzenin bütün alâkasına rağmen, burada böyle bir esere tesadüf edileceği müteahhitler tarafından bilinmediği için, buldozerlerin çalışmaları esnasında, bu tonozlu yola bağlı olan ve bir Osteophylion olması muhtemel bulunan bir ufak bina tahrip edilmiştir (Resim: 2).

1 — Chapelle ve Crypte:

Şapel, kalıntılara nazaran 6 m. uzunluğunda ve 2,5 m. kadar genişliğinde idi. Bizans mimarı tarzına uygun olarak 30×30×4 eb'adında tuğlalardan yapılmıştı. Tuğlalar üzerinde:

HNHHAAYAA, INTHΛIC KΛAAH,
INBAΠIOAS

damgası mevcuttu. Kullanılan harç yine renkli ve büyük tuğla kırıntılı idi.

Absid, 1,50 m. kadar yüksekliğinde ve 1,40 m. genişliğinde idi. Absid'in zeminden 20 cm. kadar yükseklikte olan kısmı, koyu kiremitli bir boya ile boyanmış idi. Bundan sonra Fresko başlıyordu.

Crypte, Chapelle'in Absid'in altındaki sahayı işgal ediyordu. Büyüklüğü 2×2 m. kadardı ve içi tamamiyle boştu.

2 — Fresko'lar:

Şapel'in absid'inde birbiri üzerine yapılmış iki Fresko vardı (Resim: 3).

Birinci devir Fresko'su: Blacherniotissa tipi bir Meryem tasviri idi.

Meryem'in çehresi gayet güzel bir kadın çehresi olarak resmedilmiş ve geleceğe muvafık olarak mavi bir morphion giymiş olarak gösterilmişti. Göğsünde bir madalyon içinde beyaz elbise giymiş çocuk İsa vardı. Fakat burada bir şapel olduğu bilinmediği için, arkadan gelerek yapılan çalışmalar esnasında İsa'nın resminin bir kısmı tahrip edilmişti. Onun için, İsa'nın yalnız başındaki hale ile vücudunun sol omuzları kalmıştır.

Ste. Vierge'in başının solunda MP monogramı ve bunun altında, Ykata yazısı vardır. Fakat bu yazının — başın sağında bulunması lâzımgelen, fakat ikinci Fresko'nun sıvası ile kapalı bulunan — mukabili mevcut olmadığından, bu yazının mânasının anlaşılması kabil olmamıştır (1). Yazı koyu kiremidi zemin üzerine siyah olarak yazılmıştı (Resim: 4-5).

İkinci devir Fresko'su:

Birinci Fresko eskimiş ve zamanın arzusuna uyar bir şekilde olmadığından, ve yahut Ste. Vierge başka bir şekilde resmedilmek istendiğinden üzeri bir sıva tabakası ile örtülmüş ve üzerine yeni bir Fresko yapılmıştır. Bu fresko kalıntılara nazaran, eskisinden daha yukardan başlıyor ve iki melek arasında Ste. Vierge'i gösteriyordu. Fakat zamanın tesiri ile yukarı kısımlar düşmüş ve resimde yalnız Meryem'in çenesi, boynu, omuzları ve elbisesinin bir kısmı, meleklerin başları görülmektedir. Bu fresko'da yazı yoktur. Ve resimde görüldüğü gibi, daha alt kısımdaki sıvalar düşmüş, bu sayede daha eski bir devre ait olan birinci fresko'nun bir kısmı

(1) Sofya Arkeoloji Müzesinde {M'ΘY XIV. asra ait bir İcone üzerinde {HKATA yazısı mevcuttur. Fresko üzerindeki {ΦVF yazı başlangıçta (Y) yerine (H) olmak üzere bu yazıya benzemektedir.

meydana çıkmıştır. Bu yüzden, ikinci fresko'nun hangi stilde yapılmış olduğunun tesbiti kabil olamamıştır.

Absid'in inşa tekniği, bunun Orta Bizans çağında yapıldığını göstermektedir. Fresko'lara gelince, alt tabakada bulunan birinci devre ait fresko, XII. asra, üstteki ise XIV. yüzyıla ait olmalıdır (Resim: 6).

Absid'in hemen önünde, 55 cm. uzunluğunda, 19 cm. yüksekliğinde ve 12 cm. eninde bir mermer üzerinde AN TOVWV AN ΤΑΠΕΛWΚΑC ΜΟΙ yazısı bulunmuştur. İncil'den alınmış olan bu parçayı havi bu inscriptionun bu şapele ait olması çok muhtemeldir (Resim: 7).

Üstü tonozlu yol: Bunun iki metre kadar olan kısmı görülebilmiş idi. Muhtemelen Crypte ile Ostcophylakion arasını bağlıyordu. Yüksekliği 1,75 m., genişliği, 1,20 m. idi. Zemin ve yan duvarlar, kefeki taşından yapılmış, üzeri tuğla tonozla örülmüştü. Yol zemininin iki yan tarafında mermerden yapılmış 12 cm. genişliğinde bir mermer şerit vardı. Yan duvarlar üzerinde, birbirlerine mütenazır vaziyette olmayan, biri sağda, diğeri solda yapılmış niş'ler vardı. Bu üstü örtülü yolun kuzey duvarının dışında yapılmış bir niş'te insitu kefeki taşından yapılmış boş bir kutu bulunmuştur. Bu kutu, 18X14X11,5 eb'adında idi ve iyi bir işçilik eseri değildi (Resim: 8).

Kapalı yolun üstünde bulunan tonoz inşaatında kullanılan tuğlalar ve harç, şapel'in inşasında kullanılanın aynı olduğuna göre, aynı devirde yapılmış olması lâzımgelmektedir.

Steephylakion — Şapel'in 18 m. kadar doğusunda bulunuyordu. Çabuk tahrip edildiği için, görülememiş, yalnız bir mühendisin hatırında kalanlara göre çizdiği basit bir kroki ve orada çalışmış ustaların ifadelerinin karşılaştırılması ile şu netice çıkarılmıştır:

Binaya, Tekke (Güney) tarafından altı ayak bir merdivenle iniliyordu. Merdivenin tam karşısında güneye doğru cephe veren bir Autel vardı (Resim: 9). Yüksekliği, 1,60 m. kadardı. Bu otelin absidi sarı boyanmış idi ve ortasında bir haç vardı.

Bu otel, beyaz mermerlerden bir konsola dayanıyordu. Bu konsolun sağ tarafında, bir taş kutu (bir röliker) vardı. Bu kutu (Resim: 8) dekinin aynı idi. Bu konsol, bir yazıhane şeklinde, ortası boş, iki tarafı dolu bir ayağa istinat ediyordu. Bu ayakların ön tarafında, üzerlerinde birer Bizans salibi bulunan birer mermer levha vardı. Doğudan gelen bir su mecrası, otelin hemen önünden geçiyordu. Otelin sol tarafı muhtemelen kapalı yol ile irtibatta idi. Doğu tarafında ise, 2,5 m. genişliğinde bir oda, bunun cenup duvarı üzerinde 1 m. kadar uzunluğunda içi boş mermer bir kutu vardı. Üzerinde bir salıp veya yazı yoktu. Su yolu bu odadan geçerek doğuda bulunan bir kuyuya kadar devam ediyordu. Bu kuyu, vaktiyle belki bir menba iken Osmanlı devrinde toprağın yükselmesi ile aşağıda kalmış ve sonradan ağız örülerek bir kuyu haline getirilmiş idi.

Bulunan diğer eşya:

1 — Bu mıntıkada, hastahane inşaatının önünde henüz kazılmamış toprak yığını içinde, muhtelif renklerde mozayik küpleri bulunmuştur.

2 — Bilhassa Şapel civarında 11. ve 12. asırlara ait bol keramik bulunmuştur.

3 — Osteophylakion'un 20 m. kadar kuzeyinde, şimdi hastahane binalarının işgal ettiği sahada 1956 yılında III. asra ait basit mezar stelleri bulunmuştur (Resim: 1).

4 — Yine bu mıntıkada üzeri dam şeklinde taştan örülmüş basit mezarlara rastlanmış, içinden kemikler ve Gözyaşı şişeleri çıkmıştır.

5 — Yine hastahane binasının en batı ucunda kazılmamış olan toprağın içinde ve zemin seviyesinden 1,5 m. kadar aşağıda kısmen meydana çıkmış, köfeki taşından yapılmış çok basit bir sarkofaj bulunmuştur.

Bundan önce bulunan bunun aynı bir sarkofaj içinde bir kafa tası bulunmuş ve inşaatla ilgililer, bunu Üniversite Antropoloji Kürsüsü Profesörlüğüne vermişlerdir.

Constantinopolis şehrinin mezarlık sa-

hasının, şehrin surlarının civarında olduğunu biliyoruz. Şehrin muhtelif yerlerinde yapılan kazılar esnasında hemen her tarafta böyle mezarlıklara tsadüf edilmiştir. Etyemez Tekkesi civarında yapılan kazıda, mezarlıkların bir kısmının bu mıntakada olduğunu göstermiştir.

Chapelle funéraire'in kuzey duvarından ayrılan 1,35 kalınlıkta olan duvarın mahiyetini ve imtidadını anlamak ka-bil olamamıştır. Bundan dolayı bunun münferit bir şapel mi, yoksa yanındaki daha büyük bir kilisenin yan şapeli mi olduğu hakkında bir neticeye varmak mümkün değildir.

Etyemez Tekkesi, Mehmet Ziya bey tarafından yanlış olarak Dius manastırı olarak kabul edilmişti (2).

Halbuki R. Janin haklı olarak bu manastırın Lygos vadisinde veya bu vadinin batı yamaçlarında aranması lâzımgeldiğini ileri sürmektedir (3). Bu mıntakada mevcut St. Irenarque kilisesinin biraz daha kuzeyde, St. Emilien kilisesini, Kons-

tantin kara surları üzerindeki aynı isimli kapı civarında, İstanbul'un en eski kiliselerinden biri olan Theotokos tis Rhabdos kilisesini daha batıda aramak lâzımgelmektedir (4).

İstanbul'da yapılan neğriyat arasında, Dr. Paspati'nin Byzantinai Melete'inde burada vaktiyle bir hıristiyan manastırının olduğu yazılı ise de, kendisi tarafından verilen malûmata nazaran, bu manastır Langa'dan Samatya'ya giden yolun solunda, denizle bu yol arasında idi (5). Kendisinin bu manastır hakkında verdiği malûmat da biraz müphemdir. Ve "Bizanslılar zamanında Etyemez Manastırı Μονή των αυρε ορα'ον diye isimlendirildi." demekle iktifa etmiştir. Skarlaros Byzantios'da da bir malûmat yoktur. Hadika'da, bu tekkenin, bir kiliseden münkalip olduğu yazılıdır.

Bütün bunlar, bu şapel'in mahiyeti hakkında bizi tenvir edecek malûmatı vermemektedir. 1958 de yapılacak inşaat esnasında muhtemelen bu hususları aydınlatacak eserler bulunabilecektir.

(2) M. Ziya — İstanbul ve Boğaziçi, S. 51 ve 515.

(3) R. Jahin LES ÉGLISES ET LES MONASTERES.

(4) Paspati - Byzantinai Melete S. 397.

(5) Feridun Dirimtekin - Marmara Surları - S. 46, not. 34.

(6) Hadika. I, S. 32, 22.